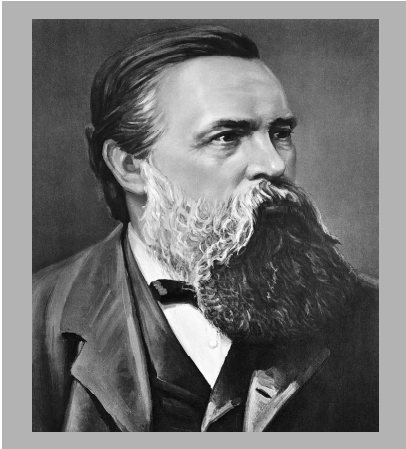

మహాయోధుడూ, శ్రామికవర్గ మహోపాధ్యాయుడూ అయిన

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్ స్మృతి చిరస్మరణీయం!

- వి.వి. తెనక

ప్రజ్యా, రైన్ రాష్ట్రంలో జన్మించిన ఎంగెల్స్ 1895 ఆగస్టు 5న ఇంగ్లండులో మరణించారు. ఈ ఆగస్టు 5కి 125 సంవత్సరాలు నిండాయి. ఎంగెల్స్ మరణించిన సందర్భంలో, మార్క్స్ - ఎంగెల్స్ లూ ఉమ్మడిగా, విడివిడిగా సాగించిన పరిశోధనలు, సాగించిన రచనల విశిష్టతను లెనిన్ అత్యద్భుతంగా చిత్రించిన రచనను క్రింద ప్రచురిస్తున్నాం. ఈ వ్యాసాన్ని ప్రతి ఒక్కరూ ఆమూలాగ్రంగా అధ్యయనం చేయాలని కోరుతున్నాం. - సుపానకుడు

ఎంతటి వివేచనా జ్యోతి అస్తమించె!

ఎంతటి హృదయము పలిస్తోందన

విరమించెనహో!

1895 ఆగస్టు 5న (కొత్త కాలెండర్ ప్రకారం) ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్ లండన్ లో మరణించాడు. తన మిత్రుడైన కార్లమార్క్స్ (మరణం 1883) తరువాత ఎంగెల్స్ అత్యుత్తమ పండితుడూ, నాగరిక ప్రపంచమంతటిలోని ఆధునిక శ్రామికవర్గ గురువర్యుడూ అయివున్నాడు. విధికృతంగా కార్ల మార్క్స్, ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్ పరిచయస్థులైన తరువాత యీ మిత్రులిద్దరూ తమ జీవితకాల కృషింతనూ ఒక ఉమ్మడి ఆశయం కోసం అర్పించారు. అందుచేత శ్రామికవర్గానికి ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్ చేసిన సేవను అర్థం చేసుకోవాలంటే వర్తమాన కార్మికవర్గ ఉద్యమాభివృద్ధికి మార్క్స్ చేసిన కృషిని, ఆయన ఉపదేశాల ప్రాముఖ్యతను స్పష్టంగా తెలుసుకోవలసి వుంటుంది. బూర్జువా వర్గంతోపాటు అనివార్యంగా శ్రామికవర్గాన్ని కూడా సృష్టించి నిర్మాణయుతం గావించే ప్రస్తుతపు ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క తప్పనిసరి ఫలితమే కార్మిక వర్గమూ, దాని డిమాండులూ అని నిరూపించిన ప్రప్రథములు మార్క్స్, ఎంగెల్స్ లే. మానవజాతిని ఇప్పుడు పీడించుతున్న చెడుగుల నుండి దానిని విముక్తి చేసేది ఎవరో కొందరు ఉదాత్త మనస్సులైనవారు సదుద్దేశంతో చేసే ప్రయత్నాలు కావనీ, సంఘటితమైన శ్రామికవర్గపు వర్గ పోరాటమేననీ వారు నిరూపించారు. సోషలిజం స్వాప్నికుల వూహాకల్పన కాదనీ ఆధునిక సమాజంలోని ఉతాపదక శక్తుల అభివృద్ధి యొక్క అంతిమ లక్ష్యమూ, తప్పనిసరి అయిన ఫలితమూ మాత్రమేననీ తమ శాస్త్రీయ గ్రంథాలలో ప్రప్రథమంగా వివరించి చెప్పినది మార్క్స్, ఎంగెల్స్ లే. ఇంతవరకు లిఖితపూర్వకంగా నమోదు చేయబడి వున్న చరిత్ర అంతా వర్గపోరాటం యొక్క కొన్ని సామాజిక వర్గాలు ఇతర

వర్గాలపై విజయం సాధించి వారిపై సాగించిన పరిపాలనా పరంపర యొక్క చరిత్రే అయివుంది. వర్గపోరాటానికి, వర్గ పరిపాలనకీ పునాదులైన సొంత ఆస్తి, అరాజక సామాజిక ఉత్పత్తి అదృశ్యం అయేటంతవరకూ ఇది ఇలా సాగుతూనే వుంటుంది. శ్రామికవర్గ ప్రయోజనాల కోసం యీ పునాదులు నిర్మూలం అయితీరాలి, అందుచేత సంఘటితులైన కార్మికుల చైతన్యవంతమైన వర్గపోరాటం యీ పునాదుల నిర్మూలన కోసమే సాగాలి. అంతేగాక, ప్రతి వర్గపోరాటమూ రాజకీయ పోరాటమే.

తమ విముక్తి కోసం పోరాడుతూన్న శ్రామిక లందరూ మార్క్స్ ఎంగెల్స్ ల యీ అభిప్రాయాలను నేడు అనుసరించుతున్నారు. కాని 1840 దశకంలో యీ ఇద్దరు మిత్రులూ తమ కాలపు సోషలిస్టు సాహిత్యంలోనూ, సామాజిక ఉద్యమాలలోనూ పాల్గొన్నప్పుడు వారి అభిప్రాయాలు పూర్తిగా నూతనములే. ఆ కాలంలో రాజకీయ స్వాతంత్ర్యం కోసం సాగిన పోరాటంలోనూ రాజుల, పోలీసుల, మతగురువుల నిరంకుశత్వానికి వ్యతిరేకంగా సాగిన పోరాటంలోనూ తెలివైనవారూ తెలివి తక్కువవారూ, నిజాయితీవరులు, దగాకోరులూ చాలామంది నిమగ్నులై వున్నప్పటికీ వారెవరూ కూడ బూర్జువావర్గ ప్రయోజనాలకూ శ్రామికవర్గ ప్రయోజనాలకూ మధ్యనున్న విరోధాన్ని తెలుసుకోలేకపోయారు. కార్మికులు ఒక స్వతంత్రమైన సామాజిక శక్తిగా ముందుకు వస్తారనే భావాన్నే వారు సహించలేకపోయేవారు. మరోవైపున, ఆ కాలపు సామాజిక వ్యవస్థ యొక్క అధర్మాన్ని గురించి రాజులకీ, పాలకవర్గాలకూ నచ్చ చెప్పి ఒప్పించితే చాలుననీ, ఆపైన యీ భూగోళం మీద శాంతినీ, సర్వమానవ శ్రేయస్సునూ నెలకొల్పడం తేలిక అవుతుందనీ కలలుగన్న స్వాప్నికులు అనేకులు, వారిలో కొందరు ప్రతిభావంతులు కూడా వుండేవారు. పోరాటం లేకుండానే సోషలిజాన్ని సాధించవచ్చునని వారు కలలు గన్నారు. కడపటిగా, ఆ కాలపు సోషలిస్టులూ, కార్మికవర్గ మిత్రులూ దాదాపు అందరూ కూడ

1. ప్రముఖ రష్యన్ సాహిత్య విమర్శకుడు, పత్రికారచయిత అయిన ఎన్.ఎ. దొబ్రోల్యుబోవ్ సంస్కరణార్థం 19వ శతాబ్దపు ప్రముఖ రష్యన్ కవి ఎన్.ఎ.నెక్రాసాన్ వ్రాసిన కవిత నుండి ఈ కవిత భాగం ఉటంకించబడింది.

మొత్తంమీద శ్రామికవర్గాన్ని కేవలం ఒక ప్రణం లాగ భావిస్తూ, పరిశ్రమతోపాటు అది ఎలా పెరిగిందా అని భయంతో చూసేవారు. అందుకని వారంతా పరిశ్రమాభివృద్ధిని శ్రామికవర్గాభివృద్ధిని నిలిపివేయడం, “చరిత్ర చక్రాన్ని” ఆపివేయడం ఎలాగా అని ప్రయత్నాలు చేశారు. శ్రామికవర్గ అభివృద్ధిని చూసి అందరిలాగ మార్క్స్, ఎంగెల్స్లు భయపడలేదు : తద్భిన్నంగా వారు తమ ఆశలన్నిటినీ శ్రామికవర్గ నిరంతరాభివృద్ధి మీద పెట్టుకున్నారు. శ్రామికుల సంఖ్య ఎంత ఎక్కువగా పెరిగితే విప్లవకర వర్గంగా వారి శక్తి అంత ఎక్కువ అవుతుందనీ, సోషలిజం అంత దగ్గర పడుతుందనీ, అందుకు అంత ఎక్కువ సదవకాశం ఏర్పడుతుందనీ వారు విశ్వసించారు. కార్మిక వర్గానికి మార్క్స్ ఎంగెల్స్లు చేసిన సేవలను కొద్ది మాటలలో చెప్పాలంటే ఇలా అనవచ్చు : కార్మికవర్గం తన్ను తాను తెలుసుకుని చైతన్య వంతం కావడం ఎలాగో వారు బోధించారు, స్వప్నాల స్థానంలో విజ్ఞానశాస్త్రాన్ని నెలకొల్పారు.

అందుకనే ప్రతి కార్మికునికీ ఎంగెల్స్ పేరూ, ఆయన జీవిత చరిత్రా తెలియాలి. అందుకనే యీ వ్యాసావళిలో, మన అన్ని యితర ప్రచురణల లాగనే రష్యన్ కార్మికులలో వర్గచైతన్యాన్ని మేల్కొల్పడమే లక్ష్యం గనుక, ఆధునిక శ్రామిక వర్గం యొక్క ఇద్దరు మహోపాధ్యాయులలోనూ ఒకడైన ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్ జీవిత చరిత్రనూ, ఆయన చేసిన కృషినీ తెలియజేయడం మన విధాయకం.

ఎంగెల్స్ 1820లో ప్రష్యా రాజ్యంలోని రైన్ రాష్ట్రంలో బార్సెన్ నగరంలో జన్మించాడు. ఆయన తండ్రి ఒక కార్ఖానా యజమాని. కుటుంబ పరిస్థితుల మూలంగా ఎంగెల్స్ 1838లో తన హైస్కూలు విద్యను పూరించేయకుండానే బ్రేమెన్లో ఒక వాణిజ్య సంస్థలో గుమాస్తాగా చేరవలసి వచ్చింది. ఎంగెల్స్ విజ్ఞానశాస్త్ర, రాజకీయ అధ్యయనం కొనసాగించడానికి ఆయన వ్యాపార కార్యకలాపాలు అడ్డురాలేదు. ఆయన హైస్కూలు విద్యనభ్యసించే రోజులలోనే నిరంకుశ పరిపాలననూ, అధికారుల ప్రజా పీడననూ ద్వేషించేవాడు. తత్వశాస్త్రాధ్యయనం ఆయనను మరింత ముందుకు తీసుకుపోయింది. ఆ రోజులలో హేగెల్ ఉపదేశాలకు జర్మన్ తత్వశాస్త్రంలో ఎక్కువ ప్రాబల్యం వుండేది. ఎంగెల్స్ ఆయనకు అనుచరుడయ్యాడు. హేగెల్ బెర్లిన్ విశ్వవిద్యాలయంలో ఆచార్యుడుగా ప్రఫ్యన్ కొలువులో పనిచేస్తూ ప్రఫ్యన్ నిరంకుశ రాజ్యాన్ని మెచ్చుకుంటున్నప్పటికీ ఆయన ఉపదేశాలు విప్లవాత్మకమైనవిగానే వుండేవి. మానవ హేతువాద సామర్థ్యం మీదా, దాని హక్కులమీదా హేగెల్కున్న విశ్వాసమూ, జగత్తు నిరంతర మార్పు క్రమానికీ, అభివృద్ధికి గురి అవుతోందనే హేగెలియన్ తత్వశాస్త్రపు మౌలిక సూత్రమూ యీ బెర్లిన్ ఆచార్యుని శిష్యులలో కొంతమందిలో - ఆనాటి పరిస్థితికి తలఒగ్గ నిరాకరించేవారిలో - ఆ పరిస్థితికి వ్యతిరేకంగా పోరాడడం, ఆనాడు ప్రబలి వున్న అన్యాయానికీ, దుర్మార్గానికీ వ్యతిరేకంగా పోరాడడం అనేది కూడా నిరంతరాభివృద్ధి అనే విశ్వవ్యాప్త నియమంలోనే చేరూని వుందనే భావం కలిగించాయి. జగత్తులో అన్నీ క్రమాభివృద్ధినే పొందవలసి వున్నప్పుడు, పాత సంస్థలు పోయి కొత్త వాటికి చోటిచ్చి తీరవలసినప్పుడు ప్రఫ్యన్ రాజు యొక్క లేదా రష్యన్ జార్ యొక్క నిరంకుశ పరిపాలనా, అత్యధిక

సంఖ్యాకుల పొట్టలు కొట్టి అత్యల్ప సంఖ్యాకులు ధనవంతులు కావడం, లేదా ప్రజలపై బూర్జువావర్గపు ఆధిపత్యమూ శాశ్వతంగా ఎందుకు కొనసాగాలి? హేగెల్ తత్వశాస్త్రం మనస్సు యొక్క భావాల యొక్క క్రమాభివృద్ధిని గురించి చెప్పింది; అది భావవాదాత్మకం. మనస్సు యొక్క క్రమాభివృద్ధిని బట్టి ప్రకృతి యొక్క మానవుని యొక్క మానవ, సామాజిక సంబంధాల యొక్క క్రమాభివృద్ధిని హేగెల్ తత్వశాస్త్రం నిర్ధారణ చేసింది. హేగెల్ తత్వశాస్త్రంలోని నిరంతర క్రమాభివృద్ధి భావాన్ని అంగీకరించుతూ మార్క్స్, ఎంగెల్స్లు ఆయన ముందుగానే ఏర్పరచుకున్న భావవాద అభిప్రాయాలను తోసిపుచ్చారు; మానవ జీవిత విషయంలో ప్రకృతి యొక్క అభివృద్ధిని వివరించేది మనస్సు యొక్క అభివృద్ధి కాదనీ, తద్భిన్నంగా మనస్సు యొక్క వివరణను ప్రకృతి నుంచే, పదార్థం నుంచే పొందవలసి వుంటుందని తెలుసుకున్నారు.... హేగెల్ లాగా, ఇతర హేగెలియన్ల లాగా కాకుండా మార్క్స్ ఎంగెల్స్లు భౌతికవాదులు. ప్రపంచాన్ని మానవాళినీ భౌతికవాద దృష్టితో పరిశీలించి చూసి, ప్రకృతిలో జరిగే సంఘటనలన్నిటికీ భౌతిక కారణాలే మూలాధారాలనీ, అలాగే మానవ సమాజ అభివృద్ధి కూడా భౌతిక శక్తులచే, ఉత్పాదక శక్తులచే నిర్దేశింపబడుతోందనీ వారు గ్రహించారు. మానవ అవసరాలను తీర్చుకునేటందుకు కావలసిన వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసుకోవడంలో మనుషులు ఒకరితో ఒకరు ఏర్పరచుకునే సంబంధాలు ఉత్పాదక శక్తుల అభివృద్ధి మీద ఆధారపడి వుంటాయి. ఈ సంబంధాలలోనే అన్ని సామాజిక జీవిత సంఘటనలకూ ఆశయాలకూ, భావాలకూ, నియమాలకూ వివరణ ఇమిడి వుంది. ఉత్పాదక శక్తుల అభివృద్ధి సొంత ఆస్తిపై ఆధారపడిన సామాజిక సంబంధాలను సృష్టిస్తుంది, కాని యీ ఉత్పాదక శక్తుల అభివృద్ధి అధిక సంఖ్యాకులకు ఆస్తి లేకుండా చేసి, దాన్ని అత్యల్ప సంఖ్యాకుల చేతులలో సాంద్రీకరిస్తుంది. ఆధునిక సామాజిక వ్యవస్థకు ప్రాతిపదిక అయిన సొంత ఆస్తిని రద్దుచేసి సోషలిస్టులు పెట్టుకున్న గమ్యం దిశగానే అది కూడ పాటుపడుతుంది. సోషలిస్టులు చేయవలసినదంతా ఏమిటంటే, ఏ సామాజిక శక్తి, ఆధునిక సమాజంలో దానికున్న స్థానాన్ని బట్టి, సోషలిజాన్ని తీసుకురావడం పట్ల, ఆసక్తి కలిగివుందో గుర్తించి ఆ శక్తికి దాని ప్రయోజనాలను గురించిన, దాని చారిత్రక కర్తవ్యం గురించిన చైతన్యాన్ని కలుగజేయడం. ఈ సామాజిక శక్తి శ్రామికవర్గమే. ఇంగ్లీషు పారిశ్రామిక కేంద్రం అయిన మాంచెస్టర్లో తన తండ్రి భాగస్వామిగా వున్న వ్యాపార సంస్థలో 1842లో ఉద్యోగిగా చేరి స్థిరపడినప్పుడు ఇంగ్లండులో ఎంగెల్స్కు శ్రామిక వర్గంతో పరిచయం ఏర్పడింది. ఇక్కడ ఎంగెల్స్ ఫ్యాక్టరీ ఆఫీసులో కూర్చుని పనిచేయడమేగాక కోళ్ల గూళ్లలో కోళ్లలాగ కూరబడి వుండే కార్మికుల మురికి పేటలలో తిరుగుతూ వారి దారిద్ర్యాన్ని, దౌర్భాగ్య జీవితాన్ని కళ్లారా చూశాడు. కాని ఆయన తన సొంత పరిశీలనలకే పరిమితపడి వుండలేదు, బ్రిటీషు కార్మికవర్గం గురించి తాను చూసినదాన్నంతటినీ గురించి వున్నకాల్లో చదివి, తనకు దొరికిన ప్రభుత్వ ప్రచురణలనన్నిటినీ శ్రద్ధగా అధ్యయనం చేశాడు. ఆయన చేసిన అధ్యయనం, జరిపిన పరిశీలనల ఫలితమే 1845లో “ఇంగ్లండులో కార్మికవర్గ స్థితి” అనే గ్రంథం. ఈ గ్రంథాన్ని రచించడంలో ఎంగెల్స్ చేసిన

గొప్ప సేవ ఏమిటో ఇదివరకే పేర్కొన్నాం. ఎంగెల్స్ కు పూర్వమే చాలామంది శ్రామికవర్గం పడుతున్న బాధలను వర్ణించి దానికి సహాయ పడవలసిన అవసరాన్ని గురించి రాశారు. అయితే, శ్రామికవర్గం బాధలను అనుభవించుతున్న వర్గం మాత్రమే కాదని మొట్టమొదటిసారిగా చెప్పినవాడు ఎంగెల్స్; వాస్తవంలో సిగ్గుచేటైన యీ ఆర్థిక దుస్థితే శ్రామికవర్గాన్ని నిరాఘాటంగా ముందుకు నడిపి తన అంతిమ విముక్తి కోసం పోరాడటట్టు చేసి తీరుతుందని చెప్పాడు. అంతేకాక, పోరాడే శ్రామికవర్గం స్వయం సహాయం మీదనే ఆధార పడుతుంది. కార్మికవర్గపు రాజకీయ ఉద్యమం, ఒక్క సోషలిజంలోనే తమకు విముక్తి వుందని కార్మికులు గ్రహించేటట్లు తప్పనిసరిగా చేస్తుంది. మరోవైపున, ఎప్పుడైతే సోషలిజం కార్మికవర్గపు రాజకీయ పోరాట లక్ష్యం అవుతుందో అప్పుడే సోషలిజం ఒక శక్తి అవుతుంది. ఇంగ్లండులోని కార్మికవర్గపు స్థితిని గురించి ఎంగెల్స్ రచించిన గ్రంథంలో వెల్లడించబడిన ముఖ్యమైన అభిప్రాయాలు అవి. యోచనాపరులైన, పోరాటం సాగించుతూన్న శ్రామికులందరూ ఇప్పుడు అనుసరించుతున్న భావాలు, కాని ఆ రోజులలో అవి పూర్తిగా నూతనమైనవి. మనస్సును ఆకర్షించే శైలిలో రాయబడిన, ఇంగ్లీషు శ్రామికవర్గ దుస్థితిని అత్యంత ప్రామాణికంగానూ హృదయవిదారకం గానూ చిత్రించిన ఆ గ్రంథంలో యీ భావాలు వివరించబడ్డాయి. ఈ గ్రంథం పెట్టుబడిదారీ విధానంపైన, బూర్జువావర్గంపైన ఒక ఘోరమైన నేరారోపణ పత్రమని చెప్పాలి. అది అందరిపైనా ప్రగాఢమైన ప్రభావం కలిగించింది. ఆధునిక శ్రామికవర్గ పరిస్థితిని వివరంగా చిత్రించిన పుస్తకంగా అందరూ ఎంగెల్స్ వ్రాసిన యీ గ్రంథాన్నే ఉదహరిస్తూ వుండేవారు. వాస్తవానికి 1845కు ముందుగాని, ఆ తరువాత గాని కార్మికవర్గ దౌర్భాగ్యస్థితిని ఇంత అద్భుతంగానూ యధార్థంగానూ చిత్రించిన గ్రంథం మరోటి వెలువడలేదు.

ఎంగెల్స్ ఇంగ్లండుకు వచ్చిన తరువాతనే సోషలిస్టు అయ్యాడు. మాంచెస్టర్ లో ఆ రోజులలో ఇంగ్లీషు కార్మికోద్యమంలో చురుకుగా పనిచేస్తూ వుండినవారితో ఆయన సంబంధాలు పెట్టుకుని, ఇంగ్లీషు సోషలిస్టు పత్రికలకు వ్యాసాలు రాయడం మొదలుపెట్టాడు. 1844లో ఆయన జర్మనీకి తిరిగి వెడుతున్నప్పుడు పారిస్ లో మార్క్స్ తో పరిచయం కలిగింది, అయితే అంతకు ముందు నుంచే ఆయన మార్క్స్ తో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూ వుండేవాడు. పారిస్ లో వుండేటప్పుడు ఫ్రెంచి సోషలిస్టుల యొక్క ఫ్రెంచి జీవితం యొక్క ప్రభావంతో మార్క్సు కూడా సోషలిస్టు అయ్యాడు. పారిస్ లో యీ మిత్రులిద్దరూ కలిసి “పవిత్ర కుటుంబం లేక విమర్శనాత్మక విమర్శ యొక్క విమర్శ” అనే గ్రంథాన్ని రచించారు. “ఇంగ్లండులో కార్మికవర్గ స్థితి” అనే గ్రంథం వెలువడడానికి ఒక ఏడాది ముందే వెలువడిన, అత్యధిక భాగం మార్క్స్ చేతనే రచించబడిన యీ గ్రంథంలో మేము పైన వివరించిన విషయాత్మక భౌతికవాద సోషలిజం యొక్క మూలాధారాలూ, ప్రధానమైన భావాలూ వున్నాయి. “పవిత్ర కుటుంబం” అనేది తత్వశాస్త్రజ్ఞులైన బౌవర్ సోదరులకూ, వారి అనుచరులకూ మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు పెట్టిన వేళాకోళపు పేరు. వాస్తవికతకూ, పార్టీలకూ, రాజకీయాలకూ అతీతమైన, ప్రత్యక్ష కార్యాచరణను తోసిపుచ్చి, చుట్టూ వున్న ప్రపంచాన్నీ, దానిలో జరిగే ఘటనలనూ కేవలం

“విమర్శనాత్మకంగా” ధ్యానిస్తూ వుండే విమర్శ పద్ధతిని యీ పెద్ద మనుషులు బోధించారు. ఈ పెద్దమనుషులు, బౌవర్ సోదరులు, శ్రామికవర్గాన్ని విమర్శనా జ్ఞానం లేని మూకకింద జమకట్టి దానిపై చిన్న చూపు చూసేవారు. అసందర్భమైన హానికరమైన యీ పోకడను మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు తీవ్రంగా వ్యతిరేకించారు. వాస్తవమైన మానవ వ్యక్తి తరపున - పాలకవర్గాల యొక్క రాజ్యాంగ యంత్రం యొక్క పాదాలకింద పడి నలిగిపోతున్న కార్మికుని తరపున - చేయవలసింది ధ్యానం కాదు, ఉత్తమ సామాజిక వ్యవస్థ కోసం పోరాటం అని వారు గట్టిగా కోరారు. ఈ పోరాటాన్ని సాగించే సామర్థ్యం గలిగివున్న శక్తి, ఆ పోరాటంపట్ల శ్రద్ధాసక్తులు కలిగివున్న శక్తి శ్రామికవర్గమేనని వారు పరిగణించారు. “పవిత్ర కుటుంబం” అనే గ్రంథం వెలువడడానికి ముందే మార్క్స్, రూగెల సంపాదకత్వం క్రింద ప్రచురింపబడుతుండిన “జర్మన్ ఫ్రెంచి ఐతిహాసిక వార్షిక సంచిక” అనే పత్రికలో ఎంగెల్స్ “అర్థశాస్త్రంపై విమర్శనాత్మక వ్యాసాలు” రాశాడు. వాటిలో సమకాలీన ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ప్రధాన విషయాలను సోషలిస్టు దృక్పథం నుంచి పరిశీలించి అవి సొంత ఆస్తి చలాయించే అధికారపు తప్పనిసరి పర్యవసానాలేనని చెప్పాడు. ఏ శాస్త్రంలో అయితే మార్క్స్ రచించిన గ్రంథాలు నిజంగా ఒక విషయాన్ని తీసుకువచ్చాయో, ఆ అర్థశాస్త్రాన్ని అధ్యయనం చేయాలనే నిర్ణయానికి మార్క్స్ రావడానికి ఎంగెల్స్ తో ఆయనకు ఏర్పడిన పరిచయమే ఒక ప్రబలమైన కారణమని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు.

ఎంగెల్స్, 1845 నుంచి 1847 వరకూ బ్రస్సెల్స్ లోనూ, పారిస్ లోనూ నివసిస్తూ తన విజ్ఞానశాస్త్ర అధ్యయనాన్ని బ్రస్సెల్స్ లోని, పారిస్ లోని జర్మన్ కార్మికుల మధ్య కొనసాగించే ప్రత్యక్ష కార్యకలాపాలతో మిళితం చేస్తూ జీవించాడు. అక్కడే మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు రహస్యంగా పనిచేసే జర్మన్ కమ్యూనిస్టు లీగుతో సంబంధాలు ఏర్పరచుకున్నారు. అప్పటికే వారు రూపొందించిన సోషలిజం ప్రధాన నూత్రాలను వివరించవలసిందిగా వారిని ఆ లీగు కోరింది. 1848లో ప్రచురించబడిన మార్క్స్ ఎంగెల్స్ ల సుప్రసిద్ధ “కమ్యూనిస్టు ప్రణాళిక” ఆ విధంగానే అవతరించింది. ఈ చిన్న పుస్తకం ఎన్నో ఉద్గ్రంథాలకు సరిసమానమైనది; ఈనాటికీ దాని భావమే నాగరిక ప్రపంచమంతటా సంఘటితమైన పోరాటం సాగించుతూన్న శ్రామికవర్గం యావత్తునూ ఉత్తేజపరచి నడుపుతూ వుంది.

మొదట ప్రాన్సులో ఆరంభమై ఆ తరువాత ఇతర పశ్చిమ యూరప్ దేశాలకు వ్యాపించిన 1848 విప్లవం మూలంగా మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు తమ స్వదేశానికి తిరిగి వచ్చారు. ఇక్కడ, ప్రప్యే రాజ్యపు రైన్ రాష్ట్రంలోని కొలోన్ వట్టణంలో ప్రచురింపబడుతుండిన ప్రజాస్వామ్య పత్రిక “నోయె రైనిషె సైటుంగ్”ను నడపడానికి పూనుకున్నారు. ఆనాడు ప్రప్యే రాజ్యపు రైన్ రాష్ట్రంలో విజృంభించిన విప్లవాత్మక ప్రజాస్వామిక ఆశయాలన్నిటికీ యీ ఇద్దరు మిత్రులూ ఆయువు పట్టుగానూ గుండెకాయగానూ వుండేవారు. అభివృద్ధి నిరోధక శక్తులకు వ్యతిరేకంగా ప్రజల స్వాతంత్ర్యాన్నీ ప్రయోజనాలనూ కాపాడేందుకు వారు కడపటివరకూ పోరాడారు. అందులో

అభ్యుదయ నిరోధక శక్తులదే పైచేయి అవడం మనకు తెలిసిన సంగతే. “నోయే రైనిషె సైటుంగ్” పత్రిక అణచివేయబడింది. ప్రవాస జీవితంలో వున్నప్పుడు తన ప్రవృత్తి పౌరసత్వాన్ని కోల్పోయి నందువల్ల మార్బ్ దేశం నుంచి వెళ్ళగొట్టబడ్డాడు. ఎంగెల్స్ సాయుధ ప్రజా తిరుగుబాటులో పాల్గొని, స్వేచ్ఛకోసం మూడు యుద్ధాలలో పోరాడి, తిరుగుబాటుదార్లు ఓడిపోయిన తరువాత స్విట్జర్లాండ్ మీదుగా లండన్ కు పారిపోయాడు.

అప్పటికి మార్బ్ కూడ లండన్ లో స్థిరపడ్డాడు. ఎంగెల్స్ మాంచెస్టర్ కు వెళ్లి 1840 దశకంలో తాను పనిచేసిన వ్యాపార సంస్థలో తిరిగి గుమాస్తాగా చేరి ఆ తరువాత దానిలో భాగస్వామి అయ్యాడు. 1870 వరకూ ఆయన మాంచెస్టర్ లో నివసించాడు, మార్బ్ లండన్ లో వుండేవాడు, అయినప్పటికీ వారిద్దరూ తమ తమ భావాలను పరస్పరం తెలియజేసుకుంటూ వుండటానికి ఇదేమీ ప్రతిబంధకం కాలేదు; వారు దాదాపు ప్రతిరోజూ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుపు కుంటూ వుండేవారు. ఈ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలలో యీ మిత్రులిద్దరూ తమ తమ అభిప్రాయాలనూ, కొత్తగా తెలుసుకున్న విషయాలనూ పరస్పరం తెలియజేసుకుంటూ శాస్త్రీయ సోషలిజాన్ని రూపొందించే కృషిలో సహకరించుకుంటూ వుండేవారు. 1870లో ఎంగెల్స్ లండన్ కు మారాడు, అత్యంత శ్రమతో, పట్టుదలతో కూడిన వారి నందరికీ వైజ్ఞానిక కృషి 1883లో మార్బ్ మరణించేటంతవరకూ కొనసాగింది. మార్బ్ వంతుకు మన యుగంలో అర్థశాస్త్రంపై రచించబడిన మహోత్పన్నమైన గ్రంథం, “పెట్టుబడి”, ఎంగెల్స్ వంతుకు ఆయన రచించిన అనేక చిన్నా, పెద్దా గ్రంథాలూ ఈ సమిష్టి కృషి ఫలితమే. పెట్టుబడిదారీ ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క సంక్లిష్ట విషయాల విశ్లేషణపై మార్బ్ కృషి చేశాడు. ఎంగెల్స్ తన సులభశైలి రచనలలో తరచు వాదవివాద స్వభావం గల విషయాలను గురించి, సర్వ సాధారణ శాస్త్రీయ సమస్యల గురించి, భూత వర్తమాన కాలాలకు సంబంధించిన వివిధ సంఘటనలను చారిత్రక భౌతికవాద భావనా దృక్పథం నుంచి మార్క్సిస్టు ఆర్థిక సిద్ధాంత దృక్పథం నుంచి పరిశీలించుతూ రాశాడు. ఎంగెల్స్ రచనలలో కొన్నింటిని యీ క్రింద పేర్కొంటున్నాం; ద్యూరింగును ఖండిస్తూ రచించిన వాదవివాద గ్రంథం (ఇందులో తర్కశాస్త్ర, ప్రకృతిశాస్త్ర, సామాజికశాస్త్ర, రంగాలలో అత్యంత ప్రాముఖ్యం గల సమస్యలు పరిశీలించబడ్డాయి),¹ “కుటుంబం, సొంత ఆస్తి, రాజ్యాల ఆవిర్భావం” (రష్యన్ భాషలోకి అనువదించబడి సెంట్ పీటర్స్ బుర్గ్ లో ప్రచురించబడింది. మూడవ కూర్పు, 1895), “లుడ్విగ్ ఫోయెర్బాఖ్” (జి. ప్లేహానోవ్ చే వివరణ సహితమైన రష్యన్ అనువాదం, జినీవా, 1892), రష్యన్ ప్రభుత్వ విదేశాంగ విధానంపై ఒక వ్యాసం (జినీవాలో “సోత్సియల్ డెమోక్రాట్” పత్రిక 1, 2 సంచికలలో రష్యన్ అనువాదం ప్రచురించబడింది), గృహవసతి సమస్యపై రచించిన అద్భుతమైన వ్యాసాలు, ఇక ఆఖరున పేర్కొనవలసినవి, చిన్నవైనా అత్యంత విలువైన రెండు వ్యాసాలు, రష్యా ఆర్థికాభివృద్ధిని గురించి రాసినవి (“రష్యాను గురించి ఫెడరిక్ ఎంగెల్స్” జసులిచ్ చే రష్యన్ భాషలోకి అనువదించబడ్డాయి. జినావా, 1894 పెట్టుబడిపై తాను రచించిన బృహద్గ్రంథం తుది మెరుగులు దిద్దే లోపలనే

మార్బ్ మరణించాడు. అయినప్పటికీ దాని చిత్తుప్రతిని పూర్తిచేశాడు. ఎంగెల్స్ తన మిత్రుని మరణానంతరం “పెట్టుబడి” గ్రంథం రెండవ, మూడవ సంపుటాలను ముద్రణకు సిద్ధంచేసి ప్రచురించే అతిభారమైన కర్తవ్యాన్ని చేపట్టాడు. రెండవ సంపుటిని 1885లోనూ, మూడవ సంపుటిని 1894లోనూ ప్రచురించాడు. (నాల్గవ సంపుటిని² ప్రచురణకు సిద్ధం చేసేలోపునే ఎంగెల్స్ మరణించాడు.) రెండవ, మూడవ సంపుటాలను ప్రచురించడానికి ఆయన ఎంతో శ్రమపడవలసి వచ్చింది. ఆస్ట్రీయన్ సోషల్ డెమోక్రట్ అయిన ఆడ్లర్ యీ విషయాన్ని గురించి ప్రస్తావిస్తూ, ఎంగెల్స్ “పెట్టుబడి” గ్రంథం రెండవ మూడవ సంపుటాలను ప్రచురించడం ద్వారా ప్రతిభాశాలి అయిన తన మిత్రునికి ఒక మహనీయమైన జ్ఞాపక చిహ్నాన్ని నిర్మించి దానిపై అనుకోకుండానే తన పేరును చిరస్థాయిగా మలచుకున్నాడు అని ఎంతో సమంజసంగా పేర్కొన్నాడు. నిజానికి “పెట్టుబడి” గ్రంథం యొక్క యీ రెండు సంపుటాలూ ఇద్దరు వ్యక్తుల - మార్బ్, ఎంగెల్స్ ల - రచన. పురాతన గాథలలో స్నేహాన్ని గురించి మనస్సు కరిగించే దృష్టాంతాలు అనేకం వున్నాయి. మానవ మైత్రిని గురించిన ప్రాచీన సాహిత్యంలోని అత్యంత మనోద్వేగజనక గాథలను మించిన స్నేహబంధం గల ఇద్దరు పండితులూ, యోధులూ తన శాస్త్రాన్ని సృష్టించారని యూరపియన్ శ్రామికవర్గం సగర్వంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఎంగెల్స్ ఎల్లప్పుడూ - మొత్తం మీద ఎంతో సబబుగా - ముందు మార్బ్ పేరు చెప్పి, తరువాత తన పేరు చెప్పుకునేవాడు. ఒక పాత స్నేహితునికి రాసిన ఒక ఉత్తరంలో ఎంగెల్స్ ఇలా అన్నాడు : “మార్బ్ జీవించి వున్న రోజులలో నేను ఆయనకు వంతగానే వుండేవాణ్ణి.” మార్బ్ బ్రతికి వున్నప్పుడు ఆయనమీద ఎంగెల్స్ కు వున్న ప్రేమ, మార్బ్ చనిపోయిన తరువాత ఆయన మీద ఎంగెల్స్ చూపిన భక్తి గౌరవాలూ అపారములు. నిశ్చలుడైన ఈ యోధునిలో, నిష్పాపరుడైన యీ తాత్వికునిలో అత్యంత ప్రేమ పూరితమైన హృదయం స్పందించుతూ వుండేది.

1848-49 ఉద్యమానంతరం ప్రవాసంలో వున్న కాలంలో మార్బ్ ఎంగెల్స్ లు శాస్త్ర పరిశోధనకే పరిమతిపడి వుండలేదు. 1864లో మార్బ్ “అంతర్జాతీయ కార్మిక సంఘాన్ని” స్థాపించి పూర్తి దశాబ్ద కాలం దానికి నాయకత్వం వహించాడు. ఈ సంఘ కార్యకలాపాలలో ఎంగెల్స్ కూడ చురుకుగా పాల్గొన్నాడు. మార్బ్ అభిప్రాయాన్ని అనుసరించి అన్ని దేశాల శ్రామికులనూ ఐక్యపరచిన యీ అంతర్జాతీయ సంఘం చేసిన కృషి కార్మికవర్గ ఉద్యమాభివృద్ధిలో బ్రహ్మాండమైన ప్రాధాన్యత వహించింది. 1870 దశకంలో యీ అంతర్జాతీయ సంఘం మూతపడి నప్పటికీ కార్మికవర్గ ఐక్యతను సాధించడంలో మార్బ్ ఎంగెల్స్ ల పాత్ర అంతటితో ముగిసిపోలేదు. తద్బిన్నంగా, కార్మికోద్యమమే నిరాఘాటంగా అభివృద్ధి చెందడం మూలంగా, కార్మికవర్గ ఉద్యమ సైద్ధాంతిక నాయకులుగా వారి ప్రాముఖ్యత నిరంతరాయంగా పెరుగుతూనే వుందని చెప్పాలి. మార్బ్ మరణానంతరం ఎంగెల్స్ ఒక్కడే యూరపియన్ సోషలిస్టులకు సలహాదారుడుగా, నాయకుడుగానూ కొనసాగాడు. ప్రభుత్వం క్రూర నిర్బంధ విధానాన్ని అమలు జరిపినప్పటికీ త్వరితంగానూ నిలకడగానూ మరింత పటిష్ఠం అవుతూ వున్న జర్మన్ సోషలిస్టులే గాక, బాగా ఆలోచించి ఆచి

తూచి తమ తొలి అడుగులు వేయవలసిన స్పెయిన్, రుమేనియా, రష్యా లాంటి వెనుకబడి వున్న దేశాల ప్రతినిధులు కూడా సలహా కోసమూ, ఆదేశాల కోసమూ ఆయన వద్దకు వస్తూ వుండేవారు. వారందరూ వయోవృద్ధుడైన ఎంగెల్స్ యొక్క మహత్తర జ్ఞాన నిధిని ధారాళంగా వినియోగించుకునేవారు.

రష్యన్ భాష తెలిసి రష్యన్ గ్రంథాలను చదవగలిగిన మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు రష్యా పట్ల చురుకైన ఆసక్తిని చూపుతూ, ఆ దేశ విప్లవోద్యమాన్ని సానుభూతితో గమనిస్తూ, రష్యన్ విప్లవకారులతో సంబంధాలను నెలకొల్పుకుంటూ వుండేవారు. వారిద్దరూ ముందు ప్రజాతంత్రవాదులై ఆ తరువాత సోషలిస్టులయారు. అందుచేత రాజకీయ నిరంకుశత్వంపై ప్రజాతంత్రవాదులకుండే ద్వేషం వారిలో అత్యంత గాఢంగా నాటుకుని వుంది. ఈ ప్రత్యక్ష రాజకీయ అనుభూతి, దానితోపాటు రాజకీయ నిరంకుశత్వానికి ఆర్థిక పీడనకూ గల సంబంధం గురించిన ప్రగాఢమైన సైద్ధాంతిక అవగాహనా, వారికున్న విశేష జీవితానుభవమూ వీటన్నిటి మూలంగా మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు రాజకీయంగా అసాధారణమైన ప్రతిస్పందనను ప్రదర్శించారు. ఈ కారణం వల్లనే అత్యంత శక్తివంతమైన జార్ ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా పట్టెడుమంది రష్యన్ విప్లవకారులు సాగించే వీరోచిత పోరాటం కాకలు తీరిన యీ విప్లవ యోధుల హృదయాలలో అత్యంత గాఢమైన సానుభూతిని రేకెత్తించింది. మరోవైపున, భ్రమాజనితమయిన ఆర్థిక లాభాల కోసం ఆశపడి అత్యంత తక్షణ కర్తవ్యమూ, ప్రధాన కర్తవ్యమూ అయిన రాజకీయ స్వాతంత్ర్య సాధన పట్ల పెడముఖం పెట్టే రష్యన్ సోషలిస్టుల వైఖరి వారికి సహజంగానే అనుమానాస్పదమైనదిగా కనబడింది. వారు దానిని మహత్తర సామాజిక విప్లవోద్యమానికి ప్రత్యక్ష ద్రోహంగా పరిగణించారు. “కార్మిక విమోచనను కార్మిక వర్గమే సాధించాలి”

అని మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు నిరంతరం బోధించుతూ వుండేవారు. కాని తన ఆర్థిక విమోచన కోసం పోరాడాలంటే శ్రామికవర్గం కొన్ని రాజకీయ హక్కులను తానే గెల్చుకోవలసి వుంటుంది. అంతేగాక, రష్యాలో రాజకీయ విప్లవం సంభవిస్తే అది పాశ్చాత్య యూరపియన్ దేశాల కార్మికోద్యమానికి కూడా మహత్తర ప్రాముఖ్యతను కలిగి వుంటుందని మార్క్స్ ఎంగెల్స్ లు స్పష్టంగా గ్రహించారు. నిరంకుశ పాలనను సాగిస్తున్న రష్యా మొత్తంమీద యూరపియన్ అభివృద్ధి నిరోధక శక్తులకు ఎల్లప్పుడూ ఒక రక్షణ దుర్గంగా వుంటూ వుంది. దీర్ఘకాలంగా జర్మనీ ప్రాస్థుల మధ్య వైషమ్య బీజాలను నాటిన 1870 యుద్ధం⁹ ఫలితంగా అంతర్జాతీయ రంగంలో రష్యా ఆక్రమించుకుని వున్న అసాధారణమైన సానుకూల స్థానం, అభివృద్ధి నిరోధక శక్తిగా నిరంకుశ రష్యా యొక్క ప్రాముఖ్యతను సహజంగానే మరింత ఇసుమడింపజేసింది. స్వేచ్ఛాయుతమైన రష్యా మాత్రమే, పోలండ్, ఫిన్లండ్, జర్మనీ, ఆర్మీనియా దేశస్థులను గాని, మరే యితర చిన్న జాతుల ప్రజలను గాని పీడించవలసిన, ప్రాస్థునీ జర్మనీనీ ఒకరి మీదకు ఒకరిని ఉసికొల్ప వలసిన అవసరం లేని రష్యా మాత్రమే, ఆధునిక యూరప్ ను యుద్ధ భారం నుంచి విముక్తి చేసి స్వేచ్ఛా వాయువులను పీల్చుకోగలిగేటట్లు చేస్తుంది, యూరప్ లోని అభివృద్ధి నిరోధక శక్తులన్నిటినీ బలహీనపర్చి యూరపియన్ కార్మికవర్గాన్ని పటిష్ఠం చేస్తుంది. అందుకనే పశ్చిమ ఖండంలోని కార్మికవర్గ ఉద్యమ ప్రగతికోసం కూడా రష్యాలో రాజకీయ స్వాతంత్ర్య స్థాపన జరగాలని ఎంగెల్స్ ప్రగాఢంగా వాంఛించాడు. ఆయన మరణంతో రష్యన్ విప్లవకారులు తమ ముఖ్య స్నేహితుని కోల్పోయారు.

మహా యోధుడూ, శ్రామికవర్గ మహాపాఠ్యాయుడూ అయిన ఫ్రెడెరిక్ ఎంగెల్స్ స్మృతి చిరస్మరణీయంగా వర్ధిల్లుగాక!

రచన : 1895 శరత్తు

2. ఎంగెల్స్ ఆదేశాన్ని అనుసరించి, మార్క్స్ “అదనపు విలువ సిద్ధాంతానికి” లెనిన్ యీ పేరు పెట్టాడు. “పెట్టుబడి” గ్రంథం రెండవ సంపుటి పీఠికలో ఎంగెల్స్ ఇలా రాశాడు. “గ్రంథం రెండవ సంపుటిలోనూ, మూడవ సంపుటిలోనూ ఇదివరకే వివరించ అనేక పాఠ్య భాగాలను వదలివేసి రాత ప్రతిలో వున్న విమర్శ భాగాన్ని (“అదనపు విలువ సిద్ధాంతాలను” - సం.) “పెట్టుబడి” గ్రంథం నాల్గవ సంపుటిలో ప్రచురించాలని అనుకుంటున్నాను.”

† తమ మానసిక అభివృద్ధికి ప్రఖ్యాత జర్మన్ తత్వశాస్త్రజ్ఞులకు - అందులో ముఖ్యంగా హేగెల్ కు తామెంతో రుణపడి వున్నామని మార్క్స్, ఎంగెల్స్ లు తరచు చెబుతూ వుండేవారు. “జర్మన్ తత్వశాస్త్రం ఉద్భవించి వుండకపోతే శాస్త్రీయ సోషలిజం ఉనికిలోకి వచ్చి వుండేది కాదు” అన్నాడు ఎంగెల్స్, - లెనిన్ వివరణ.

† అద్భుతమైన విషయ సంపదగల్గిన, జ్ఞానబోధకమైన గ్రంథం. దురదృష్టవశాత్తూ సోషలిజం అభివృద్ధిని గురించిన సంగ్రహ చారిత్రక వివరణ వున్న చిన్న భాగం మాత్రమే రష్యన్ భాషలోకి అనువదించబడింది. (శాస్త్రీయ సోషలిజం అభివృద్ధి) రెండవ కూర్పు, జనీవా, 1892). - లెనిన్ వివరణ. (ఇక్కడ ఎంగెల్స్ రచించిన “అంటీ డ్యూలింగ్”, “సోషలిజం : ఊహాజనితమూ, శాస్త్రీయమూ”కు ప్రస్తావన. - సం.)

***